

Století valčíku a polky

Výstava v Českém muzeu hudby

(19. 4. 2013 – 5. 5. 2014)

EVA PAULOVÁ

Výstavní program Národního muzea – Českého muzea hudby v posledních letech nabídl několik nekonvenčních pohledů na hudební historii. V roce 2013 návštěvníky vyzval k tanci, a to obrazně i ve skutečnosti.

Valčík a polka jsou tance, které vznikly na území habsburské monarchie a představují jeden ze základních přínosů pro rozvoj párových společenských tanců 18. a 19. století. Oba jsou dodnes živé, oblíbené a najdeme je v taneční hudbě celého světa i všech společenských vrstev. Plesy a tanec sehrály významnou úlohu ve snahách o českou zemskou i národní emancipaci podobně jako v prosazení měšťanstva ve společenském a politickém životě. Proto také výstava uzavírala širší výstavní cyklus Národního muzea nazvaný *Monarchie* a využila těchto tanců k poznání kulturních dějin a zejména hudby tzv. dlouhého 19. století s přesahem do současnosti.

Nový způsob tance pronikající ze středoevropské lidové kultury předcházeli blízcím se zvatům v ekonomice a politice. Pevné držení a rychlý kolový pohyb byly označovány za nízké, nemravné a nezdravé, a byly zakazovány. Změny po Velké francouzské revoluci přivedly tyto tance i do vyšších vrstev a divadla. V době Vídeňského kongresu (1814–1815) se stal velkou módou valčík. Uplatnil se také mimo parket jako hudba k poslechu a ve stylizované formě inspiroval tvorbu prvních romantiků.

V českém prostředí se kolem roku 1830 zrodila polka, taneční novinka charakterizovaná svižným 2/4 rytmem s typickými rytmickými figurami, párovým držením a vířivým pohybem. Taneční mistr Johann Raab ji už roku 1840 předvedl v Paříži a brzy se rozšířila do celého světa – ideální vývěsní štít pro české vlastence a jejich snahy o sebeurčení.

Autorský tým výstavy využil obnovené popularity společenského tance, aby připravil výstavu na téma, které dosud nebylo zpracováno, a přiblížil je z mnoha úhlů pohledu. (I když se zdálo, že tance se vystavovat nedají.) Návštěvníci se tak mohli dozvědět, jak oba tance vznikly a vyvíjely se, jak se naši předkové učili tančit, jaká panovala na tanečních parketech etiketa, co vyžadovalo pořádání plesu od těch nejproslulejších až po soukromé domácí – to vše na základě sbírkového fondu Národního muzea i širšího výzkumu. Na výběru exponátů se podílela další oddělení Národního muzea, především oddělení starších českých dějin Historického muzea a Archiv Národního muzea, a na jejich přípravě pracoval tým restaurátorů. Svědectví o snech, radostech a starostech svých bývalých majitelů tak poskytl čamary, plesové šaty, jemné taneční střevíčky, vějíře i drobné taneční pořádky,

jejichž vyplnění trápilo nejednu tanečnici či jejich ctitele. Využili jsme také méně známé, nicméně na zajímavosti ze světa tance bohaté fondy regionálních muzeí a dalších archivů v České republice.

Historii valčíku si nelze představit bez valčíku vídeňského a jeho vůdčích osobností – členů rodiny Straussů a jejich současníků. Díky vídeňským kolegům jsme mohli prezentovat nejslavnější valčík *Na krásném modrém Dunaji* od Johanna Strausse ml., i když z finančních důvodů jen ve faksimile vzácně dochovaného autografu ze sbírek Wiener Männergesang-Verein.

Nejznámější českou polkou je určitě *Škoda lásky* Jaromíra Vejvody. Tuto skladbu, která získala cenu v rozhlasové anketě Hit 20. století, se podařilo přiblížit na unikátních památkách z majetku rodiny, respektive synů skladatele, a poslechnout si ji v nejrůznějších úpravách, v nichž prošla vítězně světem a téměř zlidověla.

Výstava v Českém muzeu hudby nemohla kromě reálií společenského a každodenního života opomenout hudbu samotnou. Z rozsáhlého notového archivu jsme čerpali skladby dodnes známé a populární stejně jako díla pozapomenutá, která však ve své době patřila mezi taneční hity. V 21. století se tak před návštěvníky opět objevili autoři a skladby ze soutěží o valčík a polku dávných plesových sezón i doklady toho, jaká péče byla věnována typografické úrovni tehdy velmi oblíbených klavírních úprav. Tyto znovu „vzkříšené“ taneční skladby zazněly také na koncertě, který ukázal, že mnohdy leží zapomenuty neprávem a že naši předkové uměli rozezvučet domácí klavíry na poměrně vysoké technické úrovni.

Valčík a polka okouzly svět natolik, že si je přivlastnily všechny vrstvy obyvatel. Velcí představitelé světové klasické hudby i hudby české vytvořili v duchu valčíku a polky virtuosní klavírní skladby – výstava připomněla alespoň některé z nich. Stranou nezůstala ani hudba symfonická, operní a baletní, ani geniální uplatnění polkového rytmu ve Smetanových smyčcových kvartetech. Pak už měli návštěvníci jen skok k operě, filmu, kabaretnímu divadlu a k populárním dechovým skladbám k tanci i k prvním trampským písničkám, protože všude tam vládly valčík a polka, aby se postupně vrátily zpět do lidového prostředí, kde mají své kořeny.

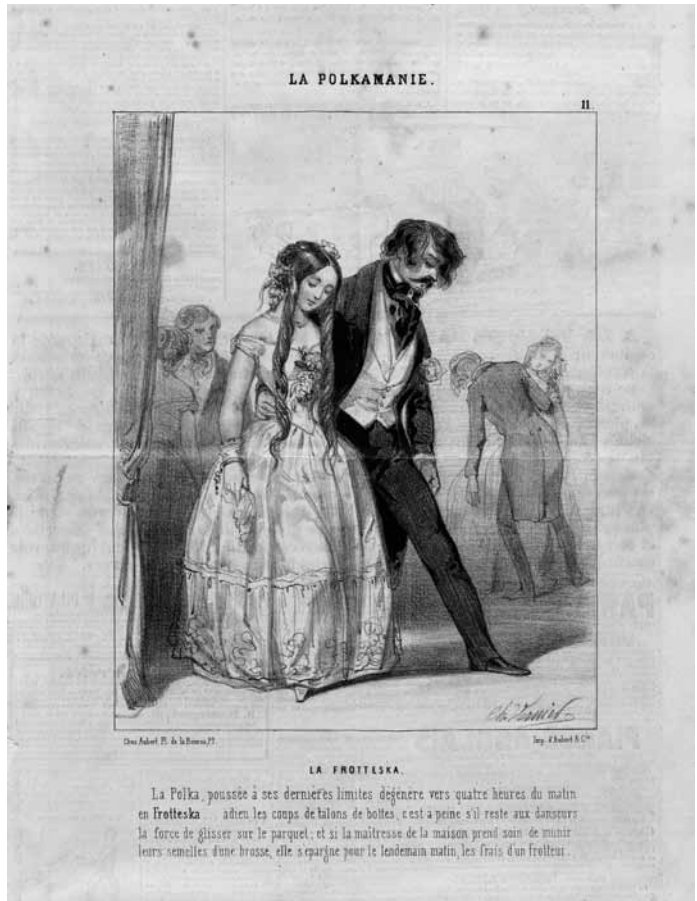
Stejně jako starší generace mohli jsme i my vychutnat valčík a polku díky učitelům tance; pro pedagogy z minulých staletí byly typickou pomůckou při výuce kapesní housličky pošetky. O tom, jak byla tato výuka organizována, jaká práva, ale i přísně stanovené povinnosti se tanečních mistrů týkaly, svědčily dobové archiválie. Tuto část výstavy doplnily metodické publikace a sekvence z historických filmů i současných tanečních soutěží.

Umění tanečních kroků si ostatně vyzkoušeli i návštěvníci. Na počítačových trenažérech otestovali svůj cit pro rytmus valčíku a polky, další digitální zařízení je v projekci přeneslo do plesového sálu, obléklo do slavnostní róby a fraku a podle jejich vlastních pohybů do slova roztančilo.

V rámci doprovodných programů zazněly oba tance v mnoha podobách a návštěvníci se je mohli naučit pod vedením současného předního tanečního mistra. V plesové sezóně se ve dvoraně Českého muzea hudby odehrávaly přehlídky bálových a společenských šatů

i profesionální soutěžní taneční módy. Mladí přátelé muzea měli ve výstavě vlastní textovou linku s obrázky a nejenže rádi kreslili, ale vyzkoušeli si, jak např. nosit krinolínu nebo si uvázat kravatu. Při výrobě krásných vějířů popustili uzdu své kreativitě a přitom se dozvěděli víc o společenském chování i o tom, jak se jejich babičky tajemnou řečí vějíře domlouvaly.

Pokud po výstavě zůstalo alespoň části z jejich dvaceti tisíc návštěvníků povědomí o síle hudby a tance v dějinách, splnila své poslání. Vždyť např. valčík *Na krásném modrém Dunaji* je asi známější nežli rakouská hymna a polce *Škoda lásky* se dostalo pochvaly, že pomohla vyhrát válku.

La Polkamanie

Ch. Vernier fc. et lith. Imp. d'Aubert & Co., Paris, 1844
Soubor satirických litografií / Set of satirical lithographs
NM-HM-DO, inv. č. 88-98/47 (XIX - O-1 a-j)

Autorský tým:

Komisař výstavy: Eva Paulová

Autoři: Eva Paulová, Markéta Kabelková, Tereza Šámalová, Peter Balog

Scénografie výstavy: Ondřej Busta

Grafické zpracování: Purple – Pavel Ševčík

Audio a video instalace: Peter Balog

Digitální efekty: Peter Balog, 3D sense

Doprovodný program: Lenka Kobrová

Produkce: Martin Musil

A Century of the Waltz and Polka

An Exhibition at the Czech Museum of Music (19 April 2013 – 5 May 2014)

EVA PAULOVÁ

In recent years, exhibitions held at the National Museum – Czech Museum of Music have offered several unconventional perspectives on music history. In 2013, visitors were asked to dance, both figuratively and literally.

The waltz and the polka are dances that originated within the territory of the Habsburg monarchy, and they represent one of the major contributions towards the development of partner dances and ballroom dancing in the 18th and 19th centuries. Both dances are vital and popular to this day. We find them in the dance music of the entire world and of all classes of society. Balls and dancing played an important role in the efforts to achieve emancipation for Bohemia and for the Czech people as well as in the advancement of the bourgeoisie in social and political life. It was also for this reason that this exhibition brought to a close a broader series of exhibitions of the National Museum titled *The Monarchy*, and it used these dances to promote learning about the history of culture and especially about the music of the so-called “long nineteenth century” with a crossover into the present.

This new way of dancing spreading from the folk culture of central Europe was a foreshadowing of approaching economic and political changes. These dances in closed position with quick twirling motions were called vulgar, immoral, and unhealthy, and they were banned. The changes following the French Revolution brought these dances to the upper classes and the theatre. During the period of the Congress of Vienna (1814–1815), the waltz became high fashion. It also found success away from the dance floor as absolute music, and in a stylized form it inspired works by the first Romantic composers.

The polka was developed in Bohemia around the year 1830. The new dance was characterized by a lively tempo in 2/4 time, archetypical rhythmic figures, and dancing of pairs in closed position in a whirling motion. By 1840, the dancing master Johann Raab had demonstrated it in Paris, and it soon spread all over the world – an ideal calling card for Bohemian patriots and their attempts to gain self-determination.

The authors of the exhibition took advantage of the renewed popularity of these ballroom dances in order to prepare an exhibition on a theme that had not been dealt with before, and it presented the dances from many points of view (although it had seemed that an exhibition of dances would be impractical). Visitors were able to learn about how

the two dances were created and developed, how our ancestors learned to dance, what the rules of etiquette on the dance floor were like, and what was required for holding a ball from the most distinguished events to private ones in the home – and all of this was based on material in the collections of the National Museum and on broader research. Other departments of the National Museum took part in the selection of exhibits. This mainly involved departments of the Historical Museum that deal with older Czech history and the Archives of the National Museum. A team of restorers also worked on the preparations. Providing evidence about the dreams, joys, and concerns of their former owners were men's black, high-collared coats, ball gowns, fine dancing slippers, hand fans, and little dance programmes that had to be filled out, making problems for many a dancing lady and her admirers. We have also made use of items from collections of the regional museums and other archives in the Czech Republic. Those collections are less well known, but they still hold a wealth of interesting material from the world of the dance.

One can hardly imagine the history of the waltz without the Viennese waltz and its leading figures – the members of the Strauss family and their contemporaries. Thanks to our colleagues in Vienna, we have been able to present the most famous of all waltzes, *On the Beautiful Blue Danube* by Johann Strauss, Jr., although for financial reasons only in the form of a facsimile of the rare manuscript preserved in the collection of the Wiener Männergesang-Verein.

The most famous Czech polka is definitely *Škoda lásky* (Beer Barrel Polka) by Jaromír Vejvoda. This piece, which won a prize in a radio survey as the Hit of the 20th Century, was presented using unique family memorabilia owned by the composer's sons, and it was heard in the widely varied arrangements in which it conquered the world and nearly achieved folk status.

In addition to presenting a realistic picture of social and daily life, an exhibition put on by the Czech Museum of Music could hardly neglect the music itself. From our vast music archives, we have chosen compositions that are well known and popular down to the present as well as forgotten works that were among the dance hits of their day. In the 21st century we were able to rediscover composers and music from the waltz and polka contests of ball seasons long ago, as well as documentation of the attention paid to the textual accuracy of the piano arrangements that were very popular at the time. These newly resurrected dance compositions were also played at a concert that showed that these pieces have often been unjustly forgotten, and that among our ancestors, the level of technical skill of piano playing in the home was relatively high.

The waltz and polka so enchanted the world that they were appropriated by all classes of the population. The great representatives of classical music around the world and in this country created virtuoso piano works in the spirit of the waltz and the polka, and visitors were reminded of least some of these. The exhibition did not ignore symphonic music, operas, and ballets, nor did it overlook the ingenious use of the polka rhythm in Smetana's string quartets. Then it was just a short step for the visitors to operettas, films, cabaret theatre, popular dance pieces for wind band, and even the first Czech 'tramping

music', because wherever the waltz and polka have been popular, they have gradually returned to the folk environment where they have their roots.

Just like older generations, we, too, have been able to give the waltz and the polka a try thanks to dance teachers. In past centuries, a typical instructional aide for dance teachers was the pochette or kit violin. Period archive material tells us about how instruction was organized and about the rights and strictly established duties of dancing-masters. Instructional publications and sequences from historic films and from contemporary dance competitions supplemented this part of the exhibition.

The visitors even got to test their skill at these dance steps themselves. Using computer simulators, they tested their feel for the rhythm of the waltz and the polka, and other digital equipment showed a projection of them in a ballroom dressed in formal gowns and tailcoats and, on the basis of their actual movements, literally started them dancing.

As part of the auxiliary programmes, both dances were heard in many forms, and visitors were able to learn them under the instruction of one of today's leading dancing masters. During ball season there were fashion shows of ball gowns and evening gowns as well as costumes for professional dance competitions in the hall of the Czech Museum of Music. The museum's young patrons at the exhibition had their own lines of text with pictures, and they got to enjoy not only drawing, but also trying out how, for example, to wear a crinoline or how to tie a bow tie. While making beautiful hand fans, they unleashed their creativity, and in doing so, they learned more about manners in high society and about how their grandmothers communicated with each other using the secret language of the hand fan.

If at least some of the twenty thousand visitors have come away retaining part of their awareness of the power of music and dance in history, the exhibition shall have fulfilled its mission. After all, the waltz *On the Beautiful Blue Danube*, for example, is probably better known than Austria's national anthem, and the polka *Škoda lásky* (Beer Barrel Polka) has been credited with helping to win the Second World War.

Team of authors:

Exhibition commissioner: Eva Paulová

Authors: Eva Paulová, Markéta Kabelková, Tereza Šámalová, Peter Balog

Exhibition scenography: Ondřej Busta

Graphics: Purpure – Pavel Ševčík

Audio and video: Peter Balog

Digital effects: Peter Balog, 3D sense

Auxiliary programme: Lenka Kobrová

Production: Martin Musil

**Kostel Narození Panny Marie v Příboru /
Church of the Nativity of the Virgin
Mary in Příbor**

Fotografie / Photograph, Lucie Bajerová,
2014

**Titulní list s připsy a razítkem / Title
page with inscriptions and impression
of a rubberstamp**

NM-ČMH AZ 88

**Kostel Narození Panny Marie v Příboru /
Church of the Nativity of the Virgin Mary
in Příbor**

Fotografie / Photograph, Jaromír Bajer,
2014

Bonifazio Gratiani: *Veni, electa mea*

Basso continuo, fol. 18^v

NM-ČMH AZ 88

Z vernisáže výstavy *Století valčíku a polky*
– vystoupení folklórního souboru Valášek /
From the grand opening of the exhibition
A Century of the Waltz and Polka –
performance by the Valášek folk ensemble
Fotografie / Photograph by Národní muzeum /
National Museum

Pohled do výstavního prostoru / View into
the exhibition space
Fotografie / Photograph by Národní muzeum /
National Museum

**Výstava Století valčíku a polky /
Exhibition: A Century of the Waltz
and Polka**

Otočná grafika ve dvoraně Českého muzea
hudby / Reversible graphics display in the
hall of the Czech Museum of Music
Fotografie / Photograph by Národní muzeum /
National Museum

Roman Blahník – K. M. Walló:

Noční motýl / Nocturnal Butterfly

Tisk, nakladatel R. A. Dvorský, Praha,
po roce 1941 / Print, published by
R. A. Dvorský, Prague, after 1941
NM-ČMH XXXIX F 262a

